

Regionalitás és felsőoktatás

Ma már bárhol az országban elérhető a felsőfokú képzés

Beszélgetés Rechnitzer Jánossal, a Széchenyi István Egyetem rektorhelyettesével

■ Rechnitzer János (1952) egyetemi tanár, tudományos tanácsadó, az MTA doktora (1994). Főbb kutatási témái az innovációk térbeli terjedése, a területi tervezés módszertana, a területi politika elméleti rendszerei és gyakorlati alkalmazása. A Széchenyi István Egyetemen dékán (2002–2008), jelenleg rektorhelyettes, tanszékvezető, egyben a Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola alapító vezetője (2003). Az MTA Regionális Tudományos Bizottsága volt elnöke (1996–2008), a Tér és Társadalom folyóirat főszerkesztője (1994–2011). Kilenc könyv és közel 400 cikk szerzője, műveire 1500-nál több hivatkozást regisztráltak. Figyelme az elmúlt években fordult a felsőoktatás és a regionális fejlődés összefüggéseinek tanulmányozása felé. ■

Rechnitzer János

Felsőoktatási MŰHELY (FeMű): A regionális tudományok és a felsőoktatás kapcsolatát vizsgálva, hol vannak határterületek, kapcsolódási pontok a két terület között? A felsőoktatás-

fejlesztésben, akár ágazati, akár intézményi szinten, mennyiben jelennek meg a területi szempontok, illetve a területfejlesztés mennyiben számol a felsőoktatással?

Rechnitzer János: A hazai regionális tudomány területén a kilencvenes évek utolsó harmadában jelentek meg felsőoktatással kapcsolatos elemzések, amelyek aztán a kétezertizes évek elejére megszorodtak. Ezen belül három irányzatot különíthetünk el. Az egyik a felsőoktatási intézmények térbeli pozicionálására törekvő kutatások, azaz annak vizsgálata, hogy valójában hogyan épül be egy adott településbe, térségbe a felsőoktatási intézmény, annak milyen kapcsolatai, milyen együttműködései és fejlesztési hatásai alakulnak ki. A másik kutatási irány a felsőoktatás tudományos kutatásai és a térségi gazdasá-

gok együttműködéseinek elemzése. A harmadik csoport pedig a felsőoktatási intézmények térbeli megjelenése, terjedése és vonzásterületének alakulása. Ezen belül az utóbbi időben egyre több elemzés kapcsolódik a felsőoktatás marketingjéhez, ami esetünkben az intézménynek térbeli piaci pozicionálását foglalja magában. A felsőoktatás területi szemléletű kutatásai főleg a nagyobb egyetemi bázisokon folynak, vagy az ahhoz kapcsolódó doktoranduszok, fiatal kutatók köreiben, kiemelkedik Debrecen, érdekes eredmények származnak Pécsről, feltörekvő Győr és természetesen Budapesten az ELTE emelhető ki több vonatkozásban is.

A felsőoktatással szinte minden területfejlesztési koncepció foglalkozik, legyen az városi vagy regionális. Ám a tényleges beépültség, vagyis a konkrét fejlesztések összehangolása már nagyon különböző az egyes területi szinteken. A legerősebben talán a növekedési pólusokhoz kötődő fejlesztéseknél, de az ezeket képviselő nagyvárosok fejlesztéseiben szintén jelentős különbségek figyelhetők meg. A többinél, tehát akár a regionális operatív programoknál, akár egy-egy városnak az Integrált Városfejlesztési Stratégiájában és az ezekhez köthető megvalósításokban már kedvezőtlenebb eredményeket figyelhetünk meg.

Az intézményi stratégiákban határozottan jelen van a regionalitás, mert a felsőoktatás felismerte, hogy térben kell gondolkodni, azaz kialakult a vonzáskörzete vagy befolyásolási övezete. Ez egyrészt a hallgatói merités szempontjából lényeges, másrészt pedig abból a kutatói bázisból, amire az intézmény specializálódik, hiszen szükséges építeni a vállalkozói és piaci kapcsolatokat. A harmadik, s egyre jelentősebb momentum az önkormányzati és/vagy helyi gazdasági befolyás felismerése, annak beépítése a fejlesztési stratégiába. Több intézmény a kilencvenes években önkormányzati kezdeményezésekre vagy támogatás mellett

jött létre, döntően magán vagy alapítványi formában, de találunk példát arra is, hogy állami intézmények újabb szervezeti egységeinek létrehozásában ösztönző szerepet játszottak a helyi kormányzatok.

FeMű: Mennyiben látszik a két szakterület kapcsolódása ágazati szinten?

R. J.: A felsőoktatásra, tudományos kutatásra irányuló nemzeti koncepciókból, vagy pontosabban azok tervezeteiből én nem olvastam ki, hogy megjelentek volna regionális vagy nagyvárosi szempontok, esetleg a térszerkezet anomáliáinak oldását szorgalmazó fejlesztési javaslatok. Az országban az elmúlt húsz évben ezek az elképzelések nem formálódtak átfogó és koherens felsőoktatás-fejlesztési stratégiává, miközben felsőoktatási törvények születtek, amelyek az intézmények működését, integrációját határozták meg. Történtek szervezeti változások, de ezek nem kapcsolódtak a régiók, térségek vagy éppen a nagyvárosok fejlesztési irányaihoz. Másik oldalról elindultak az intézmények kezdeményezésére – mondhatni spontán piacszerző – folyamatok, amelyek szintén nem azt célozták meg, hogy miként lehetne egy-egy régió vagy nagyobb térség szellemi potenciálját növelni, esetleg kiegyensúlyozottabbá tenni.

A területi tervezés, az azt megvalósító területfejlesztés – legyen az regionális szintű vagy a települést érintő – és a felsőoktatás – de mondhatjuk ezt a kutatás-fejlesztés-innovációra is – fejlesztési irányai az elmúlt húsz évben nem találtak egymásra, nem együtt építkeztek, így a Nyugat-Európában jól működő szinergiák sem jöhettek létre.

FeMű: Az uniós fejlesztések ilyen szempontból hoztak változást vagy valamifajta egyensúlyt vagy akár egyensúlytalanságot a felsőoktatás regionális szerkezetében?

R. J.: Az európai uniós fejlesztéseket az motíválta, hogy egy-egy intézmény vagy intézmé-

nyek rendszere miképpen tudta magát a legjobban pozicionálni a pályázatokban. A siker azon múltott, hogy az intézmények mennyire voltak képesek a pályázati célokhoz „igazítani” a fejlesztéseiket, s ezeket olyan dimenziókba – célok, intézmények, szolgáltatások – helyezni, amelyek megfeleltek az uniós sablonoknak. S persze rendelkeztek-e a saját forrással, finanszírozási stabilitással. Ugyanakkor az is igaz, hogy bizonyos intézményi fejlesztéseknek volt és van területi hatása: így a beágyazottság növelése, az új típusú oktatási, kutatási és szolgáltatási funkciók meghonosítása az adott térségben, városban. Volt tehát egy igény az uniós pályázatokban arra, hogy a területi beágyazottság növekedjen, ezeknek igyekeztek a nyertesek eleget tenni, de ezzel a felsőoktatás regionális szerkezete nem javult, vagy nem rendeződött át érzékelhetően.

FeMű: Hogyan változott a felsőoktatásnak a térszerkezete az elmúlt évtizedekben? Az integráció milyen mértékben rajzolta újra a magyar felsőoktatás térképét?

R. J.: Az elmúlt húsz év alatt jelentősen átrendeződött a hazai felsőoktatás térszerkezete, ezen belül koncentrációs folyamatok figyelhetők meg. A kilencvenes években óriási felsőoktatási expanzió volt az országban, ugrásszerűen megnőtt a kereslet a képzés iránt, és ezzel együtt elkezdődött az intézmények térbeli terjedése, új intézmények létrehozása. Gondolok itt például Székesfehérvárra, Tatabányára, Békéscsabára, Szolnokra vagy más városokra, ahol felsőoktatási intézmények jöttek létre, különböző szervezeti formában. A másik irány az volt, hogy állami intézmények, az önkormányzatokkal vagy a helyi szereplőkkel összefogva, kihelyezett tagozatokat alapítottak, esetleg a meglévő intézményekhez kapcsolódva. Ebben az időszakban volt hallgató, volt piac, felpörgött a kereslet, és viszonylag könnyebb volt az intézményi akkreditáció, elkezdődött az új szakok létesítése, döntően a társadalomtudományban, mivel az okta-

tási feltételeket ezen a területen volt a legegyszerűbb megteremteni.

A diffúzió évtizedében létrejött intézmények alapvetően nem befolyásolták az adott város vagy régió szellemi potenciálját. Ezeket egyfajta „a felsőoktatást vigyük házhöz” című programnak lehetett tekinteni. Néhány esetben évek alatt kinőttek kisebb-nagyobb szervezetek, amelyek aztán karként vagy önálló intézményként működtek. A 2000-es év után elindul az integráció. Vannak úgynevezett területszerző intézmények, amelyek határozottan és vélhetően céltudatosan elkezdtek térségeket, egyben piacokat lefedni. Például a Szent István Egyetem jelen van az egész Alföldön, Jászberénytől kezdve Békéscsabán át Szarvasig. Az ország másik felében a Nyugat-magyarországi Egyetem Sopronból kezdett hálózatot kiépíteni, Székesfehérvártól egészen Szombathelyig, Mosonmagyaróvárig, sőt Győrig. Az igazi nagy piac, nagy intézményi befogadó Budapest. A főváros és régiója 2–2,5 millió főt koncentrálnak, így szinte minden vidéki intézmény képzési helyet vagy konzultációs központot létesített a metropolisban, vagy innen toborozta, toborozza a hallgatóit. Ellenpontként a tízes évek elején a nagy budapesti egyetemek és főiskolák is elkezdtek a vidéki fiilialékat létrehozni.

Tehát mindenki megpróbál piacot szerezni. Ezt a zűrzavart próbálta az akkreditáció valami úton-módon korlátozni, de nem könnyű kézen tartani. Ha fölütjük a felvételi tájékoztatót, akkor látjuk, hogy szinte minden közép- vagy még kis-közép városban is működnek képzési helyek. Sajnos ezeknek a hatékonysága, integrálódása az adott város vagy térség egészét tekintve nem számottevő, nem mérhető. Nem tartom jó iránynak ezt a szervezeti elaprózódást, hiszen valójában egy egyetemnek, főiskolának létezik a szellemi, valamint a permanens szakmai és emberi kisugárzása. Mindezt egy-egy kihelyezett tagozattal, telephellyel érvényesíteni nem lehet.

FeMú: Az integráció révén mennyiben láthatóak egyfajta regionális intézményi identitásnak vagy regionális intézményi átalakulásnak, fejlődésnek a jelei?

R. J.: A felsőoktatási milióhöz és ezzel valamiféle identitás megteremtéséhez időre van szükség. Azzal, hogy létrejön és működik egy térségben felsőoktatási intézmény, még nem biztos, hogy azonnal beágyazódik a régióba. Lényeges, hogy milyen és mennyi gazdasági, társadalmi szereplővel képes kommunikálni, mennyire tud azoknak szolgáltatni vagy milyen típusú együttműködések alakít ki térséget formáló aktorokkal, s egyben a helyi, a térségi szellemi, de esetenként gazdasági, foglalkoztatási piacot is milyen mértékben élénkíti, alakítja. Egyszóval meg tud-e olyan típusú új szolgáltatásokat teremteni, amelyekből a térség profitál, vagy az ott élő szereplők gyarapodnak.

Van jó és rossz példa is az intézményi beágyazottságra. Szegeden a biológiai központ az Akadémia egyik legjelentősebb kutatóközpontja, és az SZTE-nek is kimagasló az ilyen irányú természettudományi oktatási bázisa. Ugyanakkor kevés sikeres példát láttunk eddig arra, hogy ezekhez a szegmensekhez kapcsolódó komolyabb gazdasági szervezetek települtek volna Szegedre, akik akár orvostudományi, akár gyógyszerészeti, akár más biológiai kutatásra építve folytatnának termelési tevékenységet. Ebben nyilván szerepet játszik, hogy hosszú évekig, talán 2004-ig, Szeged nem volt jól megközelíthető az autópálya hiánya miatt. Győr abból a szempontból sajátos helyzetben van, hogy ide települt egy hatalmas multinacionális vállalatnak egy egész Európát ellátó motorgyára, majd később az összeszerelő üzeme, amely már az alapítástól intenzív kapcsolatot alakított ki az akkori főiskolával. S tíz évvel az egyetemre válás után egy szerves, sokirányú kapcsolat alakult ki a nagyvállalattal, annak beszállítóival, de más, a térségben a járműiparral foglalkozó gazdasági egységekkel is.

A beágyazottságnál nagyon sok múlik az

adott intézményben lévő professzori kartól, az intézmények vezetőitől, a polgármesterektől, a gazdasági vezetőktől, a helyi és térségi prominciáktól, az azokkal való együttműködéstől, a velük való folyamatos kommunikációtól.

Fontos tényező a regionális együttműködésben mindkét oldalról a kapcsolati stabilitás, azaz hogy a felek a hosszú távú együttműködésben legyenek érdekeltek, de meghatározó az adott város intellektuális környezete, tradíciói s a befogása is. Az intézményeknek mindezeket tudatosan kell alakítani, a menedzsmentnek ebben a szellemben is gondolkodni és cselekedni kell, a fejlesztési stratégiákat ezen irányban is szükséges alakítani.

Sajnos a hazai nagyvárosok közül csak néhányban találunk számottevő gazdasági-termelő potenciált, amelyek kereslettel jelentkeznek a kutatás-fejlesztés vagy a képzés iránt. Ami van, azt meg kell becsülni, az intézményeknek keresni kell ezekkel a kapcsolatokat, az együttműködés formáit, ösztönözni az innovációkat, irányuljanak azok a termékre, a termelési-szolgáltatási folyamatokra, a munkaerő megújítására vagy éppen a piaci kapcsolatok szervezésére.

FeMú: A felsőoktatás átalakítása kapcsán újra és újra előkerül az a kérdés, hogy sok az intézmény vagy kevés, s mindez hogyan oszlik el térben. Kiürülnek bizonyos térségek a felsőoktatás szempontjából és Budapestre, illetve erős tudományegyetem-központokba koncentrálnak?

R. J.: Álláspontom szerint nincsenek olyan paraméterek, amelyek alapján el lehet dönteni, hogy sok vagy kevés az intézmények száma. Nem indokolt felülről, mesterséges eszközökkel beavatkozni a jelenlegi struktúrába, hagyni kell megújítási folyamatokat, mert ezek fokozatosan át fogják alakítani az intézményi hálózatot. Egyébként a nemzetközi összehasonlításban sem áll rosszul Magyarország az intézmények számát tekintve, ezekre utalnak az egy főre jutó

GDP-adatok vagy az iskolázottsági paraméterek.

Az intézményi szerkezetben különféle funkciókkal bíró szervezetek vannak és lesznek is a jövőben. A tudományegyetemek nemzetközi mércével is minősíthető intézmények, amelyeknek nemzetközi, országos és regionális kisugárzása van, lehet, több vagy néhány szakterületen. Aztán vannak regionális szintű felsőoktatási intézmények, amelyeknek az a szerepe, hogy az adott nagyváros és régiójának a szellemi elitjét termeljék újjá, biztosítva a közép- vagy az alsó középosztály gyermekeinek a magasabb szintű képzését, egyben – mint jeleztük – a térség számára szolgáltatassanak, annak megújításában szerepet vállaljanak. Ha még képesek néhány vagy számos tudományos területen eredményeket produkálni s ezzel valamiféle vonzerőt gyakorolni, annál jobb, annál magasabb szinten kínálhatják a képzési szolgáltatásokat.

Ha néhány nagyvárosi központra koncentrálnuk az intézményhálózatot vagy annak irányítását, a térségi beágyazottságot veszíthetjük el. Lehet, hogy racionálisabb lenne a fővároson kívül öt helyen képezni közgazdászokat s ezekben a centrumokba összpontosítani a képzőhelyeket, megszüntetve a kisebb városokban az oktatást. Lehet, de nem biztos, hogy ezzel a képzés színvonala nőne, növekedne a nemzetközi kutatási részvétel, javulna az együttműködés a gazdasági szereplőkkel. Biztos ellenben, hogy csökkenne a hallgatók száma, a felsőoktatás nyújtotta ismereteket kevesebben vennék igénybe, az értelmiség elvándorlása – visszavándorlása – a nem centrum térségekben csökkenne, s számos intézmény roppanna meg a kínálata megbotlása miatt.

A szélesebb képzési kínálat a helyeket is felértékeli, megváltoztatja azok minőségét. Győrben tíz év kellett, mire kialakult az egyetem szellemisége, versenyképes vonzereje. A városban található az ország egyik elit gimnáziuma; eddig a műszaki pályát választók Budapestre mentek a

Műegyetemre. Ez a trend az utóbbi két-három évben megfordult, most már egyre többen maradnak Győrben és célozzák meg a Széchenyi Egyetemet, mert látják, hogy ez már nem csupán műszaki főiskola, hanem egy széles képzési palettával rendelkező egyetem, ahol a képzés magas szintű, megújult a létesítmény, s az elhelyezkedés valószínűsége kimondottan nagy. Az összetett képzési kínálat is hozzájárult az egyetem regionális felértékelődéséhez.

Ma már nemcsak oktatásról, kutatásról szól egy felsőoktatási intézmény, hanem helyi és regionális szolgáltatások egész sorát kell kínálnia. A nyugdíjas egyetemtől kezdve a korszerű könyvtári szolgáltatásokon át egészen a kis- és középvállalkozások innovatív ötleteinek támogatásáig. Ezek az új típusú szolgáltatások alakítják a térség miliójét, növelik az intézmények beágyazottságát, s egyben gyarapítják az adott régió értékeit. Ma már minden Győrben és térségében letelepedni szándékozó vállalkozó tudja, hogy az egyetemről jól képzett szakembereket nyerhet, illetve van egy hely, ahol segítséget kaphat a megújítási folyamataihoz. Továbbá a mesterséges, felülről vezényelt integrációkkal az is probléma, hogy sok esetben gyakran változó koncepciók miatt megtörnek az intézmények fejlődési pályái. Nem könnyű felépíteni egy felsőoktatási szellemi központot, jó oktatókat találni, azok helyi beépülését kialakítani, nemzetközi kapcsolatokat létesíteni, vonzó, alkotói intézményi légkört teremteni, érdemleges szakmai, tudományos együttműködések szervezni. Hosszú évek, több évtized célirányos munkáját lehet megtörni, sutba dobni nem kellően átgondolt integrációs ötletekkel, szervezeti összehasonlások látszattmegoldásaival.

Természetesen a felesleges párhuzamosságokat, a pazarló rendszereket finanszírozási és egyéb módszerekkel fel kell számolni. Én az olyan ösztönzőkben hiszek, amelyek új típusú együttműködések kialakítását támogatják. A jelenlegi akkreditációs rendszerben például két

intézmény közös szakot nagyon nehezen tud indítani. Nálunk Győrben kiemelkedő a marketingoktatás vagy a regionális tudományi képzés. Sopronban vagy Veszprémben viszont a nemzetgazdasági, gazdaságpolitikai elemzők oktatása magas szintű. Ahhoz, hogy ezek a képzőhelyek együttműködhessenek, bizonyos stúdiumokat ott, bizonyos stúdiumokat itt kellene oktatni. Ennek megvannak a keretei, hiszen a kreditrendszer erről szól, ezzel szemben mindenki védi a maga kis világát, féltjük a kis autonómiánkat, miközben sokkal értékesebbé válik az, aki mondjuk Veszprémben tanul egy fél évet, aztán Győrben képezi magát, és utána Budapesten fejez be bizonyos stúdiumokat, vagy fordítva. Mert ezzel egyrészt a mobilitást növeljük, összehasonlíthatóvá válnak a képzési helyek, inkább a szakmai verseny lesz a jellemző, mint a piaci.

Számtalan jó megoldást láthatunk Nyugat-Európában az egyetemi, felsőoktatási szövetségekre, hálózatokra, új típusú, s egyben sikeres együttműködésekre. Ha ezek irányába indulunk el, éppen a helyi beágyazottságokra épülve lehet új fejlesztési irányokat kialakítani, egyben a képzést, a kutatást és a növekvő szereppel bíró szolgáltatásokat is megújítani.

FeMú: A mai magyar felsőoktatás mennyiben segíti a regionális különbségek csökkentését, vagy inkább újjátermeli ezeket?

R. J.: Alapvetően a felsőoktatási hálózatnak a bővülése és a felsőoktatási hálózatnak a kiterjedése az elmúlt húsz évben a regionális különbségeket csökkentette, hiszen a hozzájutás lehetőségét biztosította a képzéshez, közelebb vitte a képzést a szereplőkhöz. Ha megnézzük a magyar regionális szerkezetet a kilencvenes évek közepén és most, a tízes évek elején, tapasztalható, hogy feljött Közép-Dunántúl és Nyugat-Dunántúl. Ezekben a régiókban a felsőoktatási kapacitások emelkedtek, ami vélhetően hozzájárult a versenyképességük növekedéséhez.

A fővárosi dominancia ezzel párhuzamosan valamelyest csökkent, de a hazai felsőoktatás közel fele – hallgatók száma, oktatók – változatlanul itt koncentrálódik.

Az regisztrálható, hogy közelebb került a felsőoktatás és a térségek. Vagy pontosabban: időben és térben elérhetővé vált azon társadalmi csoportok, rétegek számára a felsőoktatás, amelyek meg tudták teremteni a feltételt gyermekeik képzésének s ezzel együtt mobilitásának. Ma már 60–80 kilométeres körzetben el lehet érni felsőoktatási intézményt Magyarországon, tehát az egyetemek, főiskolák lefedik a teret, esélyt kínálva arra, hogy az igénylők felsőfokú képzést kapjanak. Ez pozitív eredménye az elmúlt húsz esztendőnek.

Valójában azonban nem lehet csak a felsőoktatási intézmény, annak fejlődése és térbeli szerkezete alapján következtetni arra, hogy bizonyos felsőfokú helyeket miért választanak, s a migrációs irányokat ez a szektor miként befolyásolja. Soktényezős modellel van dolgunk. Ennek csak egy eleme a felsőoktatási intézmény, emellett még számtalan más tényező megfigyelhető a divattól kezdve egészen a jövedelmi helyzetekig és a közlekedési kapcsolatokig. Az biztos, hogy azok a centrumok, ahol működik felsőoktatási intézmény, ott gyorsabban telítődtek az értelmiségi szakmák, sőt bizonyos szakmából túlkínálat is kialakulhat. De ez nem csak az elmúlt húsz év jellemzője. Hiszen a rendszerváltozás előtt is tapasztalhattuk, hogy ahol egy tanítóképző volt, ott mindenki a tanítóképzőt végezte, abban a városban, ahol agrár egyetem volt, ott mindenki az agrár egyetemet, a vezető politikai elitől kezdve a közszolgáig. Ez a struktúra napjainkra jóval differenciáltabb lett, a vidéki – nem fővárosi – értelmiség nagyon széles szakmai kínálattal rendelkezik. Az viszont egyértelműen megállapítható hazánkban, hogy azok a centrumok s ezzel azok az intézmények lettek sikeresek, mutatnak gyorsabb prosperitást, ahol a gazdasági bázis erőtelje-

sebb dinamikája húzódik meg. Ez a dinamika óhatatlanul hat a felsőoktatási intézményre. A felsőoktatási intézmény ez által nagyobb elszívó hatást gyakorolt más térségekre és más szektorokra egyaránt, ennek következtében kumulatív, egymást erősítő folyamatok indulnak meg. Tehát határozott és egyértelmű szinergiát tapasztalunk az adott centrum felsőoktatási intézményének és annak gazdasági bázisa fejlődése között.

FeMű: Milyen tipikus migrációs pályák figyelhetők meg a felsőoktatáshoz kapcsolódóan ma Magyarországon?

R. J.: Az mindenképpen tapasztalható, hogy a falvakból, kisvárosokból az ugrás nem elsősorban és azonnal a főváros felé irányul, hanem mindig a nagyobb központ, a regionális központ felé. Az elérhetőség 60–80 kilométerre tehető. A regionális központból vagy a középvárosból már a főváros vonzása jobban érvényesül, hiszen a helyi elit, a felső középosztály, a középosztály gyerekei több információval, nagyobb anyagi háttérrel rendelkeznek ahhoz, hogy egy drágább, budapesti képzést válasszanak. Nemcsak a képzés drága a fővárosban, hanem a megélhetés is. Továbbá Budapestnél szerepet játszanak az intézményi rangsorok, amit a média is folyamatosan sugall. A jogászképzésnek elit intézménye az ELTE, a gazdasági képzésnek a Corvinus, a műszaki képzésnek, az orvosképzésnek ugyanígy vannak intézményei. A felsőoktatási rangsor-sztereotípiák kialakulnak, a fentebb említett rétegek meg tudják fizetni ezen helyek megélhetési költségeit.

Azonban, mint korábban említettem, lassan kezd csökkenni a neves egyetemek vonzása, a regionális centrumok presztízse növekszik, egyre többen választják ezeket a központokat. Megfigyelhető továbbá egy kelet–nyugati differenciálódás, a keleti országrészekből többen tartanak a nyugat-dunántúli vagy a közép-dunántúli felsőoktatási intézmények felé. Sok

esetben a fiatalok egyfajta felderítő csapatként működnek, a hallgatók információkat gyűjtenek arról, hogy milyenek a nyugati végek, milyen ott az élet, az életkörülmények, az elhelyezkedés lehetősége, a tanulás, mi mennyibe kerül. Ezeket számba veszik, és aztán akár a hasonló korú családtag vagy az ismerősi körből visznek magukkal az adott intézménybe hallgatókat, de találunk példát arra, hogy a családi migrációt is felgyorsítja a hallgatók választása.

Budapest pozíciója, szerepe a magyar felsőoktatásban – is – kivételes, nem Győrrel vagy Kalocsával, hanem Béccsel, Prágával vagy Varsóval kell összemérni. A budapesti felsőoktatásnak ezek a versenytársai. Az tapasztalható, hogy aki megszokta Budapest légkörét és levegőjét és az itteni életmódot, életkörülményeket, az nehezen megy haza, vidékre. Tehát a visszaszívás, a visszacsábítás nem könnyű. Egyes szakmákban még inkább így van ez. Hiszen például a pénzügyi vagy a bankszektorban csak Budapesten lehet karriert csinálni. Tehát ahhoz, hogy valakit visszacsábíthassanak a szülőföldjére vagy a származási helyére, ahhoz vonzó lehetőségeket vagy életpályamodell s ezzel járó anyagi kondíciókat kell kínálni. Nem beszélve arról, hogy az életminőségben azért még mindig jelen vannak különbségek Magyarországon, a „budapesti élet” sokszínűbb.

FeMű: A főváros értelmiség-elszívó hatása több évszázada megfigyelhető. A regionális különbségek szempontjából ez mennyire jelenthet komoly problémát, kell-e, tudunk-e rajta változtatni, vagy el kell fogadnunk mint sajátos, kelet-közép-európai felzárkózó országokra jellemző jelenséget?

R. J.: El kell, hogy fogadjuk, ezzel együtt élünk már kétszáz éve, hagyni kell, de ki kell és lehet találni ösztönzőket. Vannak ösztönzők, támogatási rendszerek arra, hogy hazamenjenek a fővárosból, ilyenek – az egyre kevesebb – helyi

ösztöndíjak, a különféle karrierutak felvázolása, a helyek vonzóvá tétele. Ez a kérdés inkább arról szól, hogy tudunk-e a végzetek számára olyan életkörülményeket, életminőséget, olyan társadalmi-gazdasági biztonságot adni, hogy igenis megérje egy kis faluba vagy egy kisvárosba, középvárosba visszamenni. Ebbe erőteljesen nem lehet beavatkozni, ez az emberek természetes választása, ami egyéni döntéseken múlik. Lehet orientálni, olyan környezetet, miliőt kiépíteni, amely egy szélesebb kínálatot nyújt, akár kultúrában, az oktatásban vagy az említett életpályamodellben. De akkor is valójában a szereplők, az egyének, a háztartások döntenek ebben. Nem hiszek abban, hogy itt nagy terve-

zési szisztémákkal majd befolyásoljuk azt, hogy létrejöjjön az országban öt vagy hat nagy központ, és ezek majd kompenzálják Budapestet. Ilyen nem következik be. A piacgazdasággal és a piaci mechanizmusok megjelenésével egy differenciáltabb tér kezd kialakulni. Tehát ahol van kereslet, ahol vannak befogadó szereplők, ahol van igény, oda visszamennek, legyen ez falu vagy kisváros. Ahol meg ennek nincsenek meg a feltételei, oda „önthetjük, mint a homokba a vizet”, nem történik semmi.

Az interjút készítette: Horváth Tamás